

۱۲

محقق ثانی

شخصیت علمی

محقق ثانی، از برترین صاحبان فضل و بزرگترین فقهای شیعی است که از عنفوان جوانی به کسب علم و دانش پرداخت و آنچنان پژوهشگرانه به بررسی و تحقیق در لابلای متون فقهی پرداخت که او را محقق ثانی مینامند. یعنی، پس از محقق حلی (ره)، ایشان یکی از برجسته‌ترین پژوهشگران فقه آل محمد به شمار می‌آید که بیشتر عمر تریف خود را صرف فراگرفتن و یاد دادن فقه و اصول نمود، و همچنان که استادان بزرگی داشت، شاگردان با فضیلتی نیز تحویل جامعه اسلامی داد.

وی از شیخ شمس‌الدین محمد بن داود، شیخ علی بن هلال جزائری و شیخ شمس‌الدین محمد عاملی روایت میکند و جمع بسیاری از وی همانند شیخ زین‌الدین فقعانی، ابن‌اسی جامع، شیخ نعمت‌الله ابی‌العباس، شیخ برهان‌الدین ابراهیم بن علی اصفهانی و شیخ عبدالنمی جزائری، نویسنده رجال.

برخی از شاگردانش عبارتند از: شیخ علی‌مشار عاملی داماد شیخ بهائی، شیخ کمال‌الدین درویش، سید امیر محمد بن ابو-طالب استرآبادی که کتاب "جعفریه" استادش را شرح و تفسیر نموده است و سید شرف‌الدین علی استرآبادی نجفی. وی نیز کتاب "الفوائد العربیه" را در شرح "جعفریه" استادش نگاشته است.

جیل عامل، سرزمین دانشمند پرور، گوهران گرانبهای را به عالم اسلام تقدیم کرده است و این بزرگان، آنچنان درخشندگی و تابش به این منطقه کوهستانی لبنان بخشیده‌اند که همواره جیل - عامل را شیعیان، با احترام و تقدیس یاد می‌کنند، و اینجسبا را خیزگاه فقهای بنام و عالمانی فرزانه می‌دانند که در یک فترت تاریخی - و شاید از دوران شهید اول - تا اواخر قرن دوازدهم، درخشش و فروغی بیشتر از خود نشان داده است. این دانشمندان بلند پایه، بقدری برای اسلام، عظمت و برای تشیع، شکوه و برای ففعال محمد، جلوه و برای ما افتخار آفریدند که در برخورد با هر یک از این رادمردان، دریائی بیکران از علم و عمل و برهیزکاری و... می‌بینیم بگونه‌ای که آنان را بحق می‌توان وارث پیامبران دانست.

نورالدین، ابوالحسن، علی بن حسین بن عبدالعالی، از شهرک "گرگ" چر جیل عامل، یکی از بزرگان با فضیلت است که علاوه بر بهره‌مندی از دانش بسیار، بوظیفه ولایت فقیه بر مسلمین پرداخت و به پیشوائی شیعیان رسید و در همان حال که بسبب کثرت علم و دانش، محقق ثانی نام گرفت، رهبری امت مسلمان را نیز به عهده داشت (۱).

تحقیق و حسن تعبیر و دقت نظر معروفیت تمام دارد. همینقدر کافی است بدانیم به "محقق ثانی" مشهور است. مجتهدی اصولی بود، پایبند مطلق اصول و اجتهاد. شهید ثانی در اجازه نامه بزرگش از او به عنوان امام محقق و نادره روزگار و نور دیده زمان یاد میکند.

سخن در ستایش و مدح او بسیار است و ما به همین مقدار که ذکر شد، اکتفا می‌کنیم، گرچه هرچه در باره این دانشمندان سترگ بگویند کم است ولی این ستایشها تا اندازه‌ای میتواند آنان را معرفی میکند.

آثار علمی و عملی

اسلام برای آن دسته از علما احترام قائل است که در کنار علم، عمل داشته باشند و آنچه آموخته‌اند در راه خودسازی و خدمت به اسلام و مسلمین صرف کنند، نه اینکه همچون "فارون گنج اندوز" دانشها را اندوخته و باهم به گور ببرند، نه خود از آنها استفاده کرده و نه دیگران بهره‌ای بردارند. (بَحْمَلُ أَسْفَارًا). محقق گرگی از آن شخصیهایی است که علم را برای خدا آموخت و در راه خدا و ترویج احکام خدا بگمارد.

این فقیه والامقام، به قصد خدمت به اسلام، به سوی اصفهان مهاجرت کرد و مورد استقبال گرم اهالی قدرشناس آن دیار قرار گرفت. شیخ به مهمان نوازی و ایمان مردم دلگرم شده، بدون توجه به خشنودی یا خشم شاه طهماسب صفوی، به اداره امور مردم - بر طبق موازین شرع مقدس - پرداخت. شاه که در برابر یک امر واقع شده، قرار گرفته بود و عرش خود را در خطر جدی میدید، ناچار دستور اطاعت از شیخ را صادر کرد. شیخ هنگامی که دیدامگانان بیشتر برایش فراهم شده است، از فرصت استفاده کرده و ولایت امر را به طور کاملتری بدست گرفت. فرمان‌های کتبی در مورد مالیات بر اراضی و چگونگی اداره امور مردم، صادر کرده به ولایات می‌فرستاد، و نمایندگانی از طرف خود نصب نموده، برای تعلیم احکام شریعت و اجرای آنها به شهرها و روستاهای مختلف گسیل

مولی نظام الدین قرشی در "نظام الأقوال"، محقق گرگی را چنین می‌ستاید: شیخ بزرگوار، علی بن حسین بن عبدالعالی گرگی عاملی که کنیا و "ابوالحسن" است و خدای او را با ائمه طاهیرین محشور گرداند، از بزرگان ما است. یگانه دوران خود و دارای تصنیفات سودمند است.

شیخ حر عاملی در "امل الامل" چنین می‌گوید: موثق بودن وی در حدیث و روایت، و دانش و فضیلت و علو مقام و فزونی پژوهشهای علمی او چندان مشهور است که نیازی به تعریف ندارد تا لیفاتش هم بسیار و شناخته شده است.

حسن بیگ روملو، تاریخ دان معاصر وی چنین می‌گوید: هیچ عالمی، پس از خواجه نصیر الدین طوسی، نتوانست آن موفقیتی را که این استاد بزرگ در خدمات اسلام کسب کرده، بدست آورد - خدماتی همچون حاکمیت بخشیدن به تعالیم و احکام دین، اسلام را بر همه عقاید و مذاهب فائق آوردن و راه و رسم تشیع را برقرار ساختن، و کوششهای بسیاری در راه مانع شدن از زشتکاریها و تباهیها و از بین بردن بدعتها و انحرافها و سرکوب کردن ناسدتها و فاسقها و زدودن منکرها و تبهکاریها، وی همچنین از هر کوشش و جدیتی در راه برقراری فرائض و واجبات و اجرای حدود شرعی و بهادار شدن نماز جمعه و جماعات و رسیدگی به وضع ائمه جماعات و مؤذنان و بیان مسائل عبادتیه و نمازها و گسترش احکام و فروگرفتن دشمنان و فاسدان و بازداشتن مردم از گناه، در بیخ نداشتن و همواره مردم را به فراگیری احکام دین، ترغیب و تشویق می‌نموده و آنان را به راه راست رهنمون بود.

در "لؤلؤة البحرين" چنین آمده است: محقق گرگی در فضل و

محقق گرگی به مهمان نوازی مردم اصفهان دلگرم شده، بدون

توجه به خشنودی یا خشم شاه طهماسب صفوی، به اداره امور مردم

پرداخته ولایت فقیه را تحقق عینی بخشید

میداشت. و خلاصه در نشر و ترویج تعالیم مقدسه اسلام، تا اندازهای که توان داشت کوشا و جدی بود.

بیشترین تألیفات و تحقیقات محقق کرکی در زمینه فقه و اصول است و در این دو موضوع ابتکارات و نظرات جالب و ارزنده‌ای دارد که همواره مورد استفاده و تقدیر دانشمندان و علما بوده و هست برخی از تألیفات ایشان را نام می‌بریم:

- ۱- "جامع المقاصد فی شرح القواعد" در ۶ جلد. صاحب جواهر رحمه الله - می‌گوید: اگر کسی جامع المقاصد و وسائل و جواهر را داشته باشد، در بررسی تک تک مسائل فقهی نیازی نخواهد داشت.
- ۲- رساله الجعفریة.
- ۳- رساله الرضاع.
- ۴- شرح الأرشاد.
- ۵- شرح الشرائع.
- ۶- رساله صیغ العقود و الإیقات.
- ۷- رساله الجمعة.
- ۸- رساله السجود علی التربة.
- ۹- رساله احکام السلام.
- ۱۰- رساله فی العدالة.
- ۱۱- رساله فی تعریف الطهارة.
- ۱۲- رساله فی الحج.
- ۱۳- حاشیة علی تحریر العلامة.
- ۱۴- حاشیة علی الذکری.
- ۱۵- حاشیة علی الدروس.
- ۱۶- حاشیة المختلف.
- ۱۷- رساله فی التعقیبات.
- ۱۸- رساله فی الغیبة.
- ۱۹- رساله الجنائز.
- ۲۰- الرساله الکثریة.

وضعیت امام هشتم - صلوات الله علیه - در برابر مأمون. اینجا است که باید گفت: متأسفانه تاریخ گاهی سناقتاً و غالباً سازشکارانه با حوادث و قضاها برخورد کرده است که امیدواریم از این به بعد تاریخ نویسان، تاریخ را از این تنگ پای کرده و صادقانه آن را ثبت نمایند.

۱- آنان که بی‌اطلاعت و چنین می‌پندارند که ولایت فقیه را تنها امام است، خمینی بت شکن - روحی فدا - به اجرا درآورده و از آغاز غیبت کبری تا کنون نمونه‌ای نداشته است، خوب است نظری به زندگی پاسداران بزرگ اسلام بیافکنند، تا ببینند و بیابند که در دورانیهای گذشته، اندیشمندان و علمای بزرگ ما تا آنجا که توان داشته‌اند، این وظیفه الهی را عهده دار بوده‌اند، ولی بسیاری از آنان نتوانستند بطور کامل انجام وظیفه کنند، و ایس تنها بسبب فشار و خفقان و ستمی بوده است که شاهان جنایتکار بر آنان و بر مردم روا داشته‌اند، ولی بهر حال به این وظیفه سنگین (ولایت فقیه) تحقق عینی بخشیده و آن را بصورت ناقص و گاهی هم کامل اجرا نموده‌اند. خدای را سپاس بی‌پایان که پس از سالها انتظار و غیبت، سرانجام ولایت فقیه در بهترین و زیباترین چهره خود بدست توانای روح الله، در ایران عزیز، نمودار شد. و اینک که روح خدا در آن دمیده است و ملت، آن را در گوشت و پوست و خون خود احساس و با تمام وجود از آن پشتیبانی می‌نمایند، دیگر رو به افول نخواهد رفت و همواره زیباتر و درخشان‌تر، در دنیا حکمفرما خواهد شد تا بسوزد آنکه نور خدا را نتوان دیدن.

۲- شیخ بهائی (ره) آن بزرگوار را شهید ثالث می‌نامند.

شهادت

آنچه از تاریخ بر می‌آید، و در کتابهای همچون "رباض العلماء" و "روضات الجنات" و "نفس الرحمن" و "مستدرک" اشاره شده است، این بزرگوار را در ۱۲ ذی حجه ۹۴۵ هجری قمری مسموم کرده و به شهادت رساندند. (۲) ولی معلوم نیست مسبب اصلی در به شهادت رساندن ایشان کیست؟ برخی از مو رخن گفت‌اند که بعضی از رجال دولت با این استاد ارجمند دشمنی داشته و برای کشتن وی توطئه می‌نمودند ولی آیا این قضیه با اطلاع طهماسب صفوی بوده است یا خیر، در اینجا تاریخ ساکت است، گرچه گفته شده است که چندین بار دشمنان دین، با بستن افتراوات و تهمت‌ها به شیخ، قصد شورا دادن دربار علیه او را داشتند، ولی آیا همین افتراوات وی را بقتل رساند یا اینکه وضعیت ایشان شهادت دارد یا

پاسدار شهید محمد علی
دری ۶۱/۵/۷۰ شرق بصره

پاسدار شهید حسین طاهری
۶۱/۵/۷ شرق بصره